

IL-QADDISIN TRABI MARTRI

Hawn Malta nkiteb hafna, minn ftiit tas-snin 'l hawn, fuq l-Ghar ta' Betlehem, għal hekk hawn għadd kbir ta' nies li jafu kif inhu. Dawn jafu li l-Ghar fih żewġ tirgjen, taraġ kull naħa tal-artal bil-kewkba tal-fidda, l-imkien fejn twieled Ġesù, li minnhom titla' għal ġewwa l-Bażilka, jew knisja l-kbira. Imma ftiit jafu, għax aktarx li qatt għadu ma nkiteb, li l-Ghar fih ukoll bieb żgħir li minnu tinżel b'ħames targiet għal ghar kbir ieħor, jew katakombi, taht l-art. F'dan il-ghar, mal-lemin kif tinżel il-ħames targiet, hemm artal żgħir u taht l-artal xatba żgħira tal-ħadid li tagħlaq il-qabar li ġewwa fih indifnu t-Trabi Qaddisin li qatel Erodi, ftiit wara t-twelid ta' Ġesù. Il-lum dal-qabar huwa battal, imma kien hemm żmien meta fih kien jinsab il-ghadam tagħhom.

Il-ghidut li taht l-Ghar ta' Betle-

hem jinsab il-qabar tat-Trabi Martri huwa għidut qadim hafna. L-ewwel ma jissemma minn wiehed żawwar Armen, fil-bidu tas-seklu hamsa. Warajh, żawwar ieħor, Antoninu ta' Pjanzenza, fis-sena 570 isemmih ukoll, u jghid li meta mar huwa Betlehem, żar dal-qabar, taht l-Ghar tat-Twelid ta' Ġesù, u qalulu li hemm kien il-qabar tat-Trabi Martri, u fil-qabar kien għadu hemm il-ghadam tagħhom, u hu rah b'għajnejh.

Il-ġrajja ta' kif Erodi x-Xih qatel lil dawn it-Trabi miktuba fl-Evangelju ta' San Mattew, u kull hadd jafha. Erodi, meta ra li s-Sahrin ma regghux marru għandu biex jgharrfuh fejn kien twieled Sultan il-Lhud, għadab u baġat joqtol is-Subjien kollha ta' Betlehem u tar-rhu'a ta' ma' dwarha, minn sentejn 'l isfel, biex magħhom jahkem il-Bambin. Imma San Ġużeppe kien imgharraf minn qabel

Bet-Lehem, il-Palestina. — Fix-xellug, l-artal tal-Qaddisin Trabi Martri, u tahtu l-qabar tagħhom. Fil-lemin: it-taraġ li mill-Ghar tat-Twelid ta' Ġesù jagħti għal hdejn l-artal tat-Trabi.

x'kellu jġgri, għal hekk ha lil Ġesù u l-Madonna u harab bihom, u hekk il-ħsieb li kellu Erodj ma seħħ.

Ma hux ta' min jemmen li t-Trabi l-maqtula kienu ta' għadd kbir. Dak li jgħid Kornelju a Laple, li kienu xi erbataxert-elef, ma hux ta' min jem-mnu. Betlehem kienet belt żgħira hafna, u żgħar ukoll aktar minnha, jekk kien hemm, kienu l-ftit irhula tal-qrib tagħha. Għax qrib ta' Bet-lehem kien hemm iż-żewġt ibliet kbar, Ġerusalem u Hebron, għal hekk il-kotra tan-nies kienet tmur tgħammar fihom. F'Betlehem u ma' dwarha ma kienx hemm għa'ir ftit rgħajja u bdi-ewa. U biex ngħidu din ukoll, fil-qe-dem, ma' dwar Betlehem ma jisse-mewx li kien hemm irhula. Dak li jgħid San Mattew aktarx kienu xi dar 'l hawn u 'l hemm ġewwa r-raba ta' qrib il-pajjiż.

Betlehem, fil-qedem kellha ftit nies, u qabel ma l-Lhud ittiegħdu l-Babilon-ja ma kellhiex ħlief xi elf ruh jgħam-mru fiha. Kif hemm miktub fil-ktieb ta' Esdra, wara l-jasar tal-Babilonja, Betlehem kien fiha biss 123 ruh.

Minn żmien Esdra sa Twelid Kristu għaddew ftit fuq il-hames mitt sena, u ma' tul daż-żmien ma jistax ikun li Betlehem żdiedet wisq f'għamma-rinħa. Tassew li San Luqa jsemmiha *belt*, imma saħansitra l-lum fil-Pale-stina tisemma *beled* (belt) ġemgħa ta'

tmien djar jew għaxra, ġewwa xi wied jew fuq xi għolja. Il-kittieba t-tajbin jaqtgħu li għall-habta li twieled Ġesù Betlehem ma satax ikun fiha nies ak-tar minn elf, jew l-aktar l-aktar, elf u hames mija. Għal hekk, jista' wie-hed jahseb li kien ikun hemm f'Bet-lehem xi hamsin twelid, jew ftit ak-tar, fis-sena. U billi fit-twelid ikun hemm dejjem, jew qisu dejjem aktar subjien milli bniet, f'sena kienu jit-wieldu qishom xi tmienja u għoxrin subjien. Billi għadd sewwa ta' trabi jmutu, l-aktar fil-Palestina fejn hemm issa u kien aktar qabel, għaks u ħmieg, it-trabi ta' minn sentejn 'l isfel ma setgħux kienu wisq aktar minn xi 65.

Hemm għidut li jsemmi li Erodj fiż-żmien li qatel it-Trabi Martri, qatel ukoll wiehed minn uliedu (għal dan jgħidu li l-Imperatur ta' Ruma qal: "Tkun iben Erodj u tkun hanżir tie-għu, xorta waħda; dejjem tistenna l-qtil"). Miktub fil-ktieb ta' Jusef il-Lhudi li Erodj ħamest ijiem qabel ma miet, qatel wiehed minn uliedu. Ero-dj miet ftit qabel l-Għid il-Kbir tal-Lhud tas-sena ta' Ruma 750. Mela aktarx li l-qtil tat-Trabi Qaddisin Martri ġara wkoll f'dak iż-żmien, jġi-fieri f'April tas-sena 4 Qabel Kristu, kif ngħoddu daż-żmien.

Ninu ta' Filomen.

QWIEL TAL-PALESTINA

It-tabib, awal, itabbab ħalu. — (It-tabib, l-ewwel jieħu ħsieb saħhtu). Jġifieri, tgħid qatt bin-nuqqasijiet tal-oħrajn, u inti jkollok bħalhom, għax in-nies tidħak bik u jkollha tas-sew għal fejn.

Kull xi tisbib, amma ġ-ġaħa nasib. — (Kollox fih il-ħtija, imma ż-żwieg huwa xorti). Ifisser li ddum kemm iddum taħsibħa u tqisha qabel ma tizzewweg, qatt ma tkun ċert li l-mara li tieħu toħroġlok bil-għaqal.